

Gaziantep Kırsalında Evli Kadın ve Erkeklerin Aile Planlaması Konusundaki Bilgi, Tutum, Davranışları ve Farklı Cins Gruplarına Yapılan Eğitimin Etkisi

Servet ÖZGÜR*, A. İhsan BOZKURT**, Birgül ÖZÇIRPICI***

- * Prof. Dr. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
 ** Yrd. Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
 *** Arş. Gör. Dr. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

ÖZET

Farklı cins gruplarına verilen aile planlaması eğitiminin etkilerinin karşılaştırılmasının amaçlandığı bu çalışmada çeşitli yönlerden birbirine benzer üç köy seçilmiştir. Bu köylerden Atalar' da kadınlara, Işıklı' da erkeklere, Yamaçoba köyünde ise her iki cinse aile planlaması eğitimi verilmesi planlanmıştır. Çalışma iki yıl süreli olup 1998 yılı sonunda bitirilecektir. Çalışmanın başlangıcında 15-49 yaş evli kadın bulunan evlere (387 hane) gidilerek aile planlaması konusunda anket uygulanmıştır. Burada bu müdahale araştırmasının base-line verileri sunulmuştur. Hanelerde yaşayan ortalama kişi sayısı 8.1 ± 3.3 'dür. Anket uygulanan kadınların ortalama gebelik sayısı 5.1 ± 3.6 , ilk evlilik yaşı ortalaması 17.9 ± 0.3 , ilk gebelik yaşı ortalaması ise 19.1 ± 3.1 olarak bulunmuştur. Ailelerin istedikleri ideal çocuk sayısı 3.6 ± 1.2 iken halen sahip oldukları ortalama çocuk sayısı 4.1 ± 1.6 'dır. Ailelerin yaklaşık %60' ı başka çocuk istememelerine rağmen; bu aileler arasında aile planlaması yöntemi kullanma oranı %30' dur. Kullanılan yöntemlerden %54.7'si etkin yöntemlerdir ve etkin yöntemler arasında ilk sırayı RİA almaktadır. Yine kadınların %34.9' u son gebeliğinde istemeden gebe kaldıklarını belirtmişlerdir. Verilerimiz 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) sonuçlarıyla (güney bölgesi ve kırsal) karşılaştırıldığında; çalışmamızda hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ve ideal çocuk sayısı daha yüksek olarak bulunmuş olup , diğer veriler TNSA' ya uygunluk göstermektedir.

GİRİŞ

Hızlı nüfus artışı ülkemizin olduğu gibi bölgemizin de en önemli sorunlarından birisidir. Hızlı nüfus artışı ekonomik sorunlara yol açmasının yanı sıra anne ve bebek sağlığını da olumsuz etkilemektedir. TNSA 1993 verilerine göre ilimizde içinde bulunduğu Güney bölgesi incelendiğinde: Toplam doğurganlık hızı = 2.4, Ortalama canlı doğum sayısı = 4.8, İlk doğumda anne yaşı = 21.3, Herhangi bir yöntem kullanma = %62.8, Etkin yöntem kullanma = %36.7'dir. Gaziantep'in sınır komşusu olduğu Doğu bölgesinde aynı veriler: Toplam doğurganlık hızı = 4.4, Ortalama canlı doğum sayısı = 7.3, İlk doğumda anne yaşı = 19.9, Herhangi bir yöntem kullanma = %42.3, Etkin yöntem kullanma = %26.3'tür.

Bu verilerden yıllardır yapılan Aile Planlaması

eğitimi ve uygulama hizmetlerine rağmen etkinliğin yeterince yüksek olmadığı görülmektedir. Bu etkinliği artırmada izlenen eğitim stratejisinin de rolü olabileceği düşünüldüğünden, bu çalışmada kırsal bir bölgede farklı cins gruplarına verilen Aile Planlaması eğitiminin Aile Planlaması hizmetlerinin etkinliğini önemli ölçüde etkileyip etkilemediğini belirlemek amaçlanmıştır.

MATERYAL ve METOD

Bu çalışma sonuçlarının olumsuz etkilenmesi için etnik, coğrafik, ulaşım, sağlık personeli bulunma, sağlık kuruluşlarına uzaklık, aile planlaması hizmetlerinin düzeyi ve nüfus yönünden benzer üç köy alınmış, bu köylerin seçiminde İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır (Form 002-003, aile planlaması çalışma raporları vb.). Seçilen köyler ve özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümüne katılacak sağlık personeli ve tıp fakültesi öğrencilerine araştırma ile ilgili eğitim verildikten sonra Temmuz 1996'da sırasıyla her üç köye gidilerek doğurgan yaşta evli kadın bulunan hanelerde birebir görüşme yöntemiyle evli kadın ve erkeklere aile planlaması konusunda hazırlanmış olan anket uygulanmıştır.

Çalışmanın bu bölümü tamamlandıktan sonra veriler bilgisayarda SPSS 6.0 programında analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya alınan üç köyde toplam 387 hane-de görüşme yapılmıştır. Hanelerde yaşayan ortalama kişi sayısı 8.1 ± 3.3 'dür (Tablo.2). Yamaçoba köyünde bu sayı anlamlı düzeyde yüksektir (9.4 kişi) ($p < 0.001$). Ailelerin %88.2'sinin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sosyal güvenceye sahip olanların oranı Atalar'da anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur ($p < 0.05$) (Tablo 2).

Eşlerin %41.5'i akrabadır ve büyük bölümü birinci derece akrabalıktır (Tablo 2). Anket uygulanan erkeklerin (224 kişi) yaş ortalaması 34.3 ± 10.5 , kadınların (366 kişi) yaş ortalaması 30.7 ± 9.1 olarak bulunmuştur. Kadın ve erkeklere ait bazı özellikler Tablo 3 ve Tablo 4'de verilmiştir. İlkokul ve üzeri eğitimlilerin oranı erkeklerde %85.6, kadınlarda ise % 20.4'dür. Erkekler açısından köyler arası fark bulunamazken, Yamaçoba köyünde kadınların eğitim düzeyi daha yüksek bulunmuştur ($p < 0.01$).

Anket uygulanan kadınların ilk evlilik yaşı ortalaması 17.9 ± 3.0 , ilk gebelik yaşı ortalaması ise 19.1 ± 3.1 olarak bulunmuştur. İlk evlilik yaşı ortalaması Atalar köyünde diğer köylere göre yüksek

bulunmuştur (18.5 ± 3.0) ($p < 0.05$). Kadınlarda gebelik, canlı doğum, ölü doğum ve düşük sayıları açısından üç köy arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p > 0.05$) (Tablo 3). Ailelerin istedikleri ideal çocuk sayısı 3.6 ± 1.2 iken ortalama gebelik sayısı 5.1 ± 3.6 , ve halen sahip oldukları ortalama çocuk sayısı ise 4.1 ± 3.2 olarak belirlenmiştir. Köyler arasında fark bulunamamıştır. Yine yaşayan kız ve erkek çocuk sayıları açısından köyler arasında fark bulunamamıştır ($p > 0.05$).

Kadınların % 52.4' ü, erkeklerin ise % 49.3'ü artık başka çocuk istememektedir. Her iki cinste de çocuk istemi açısından köyler arasında farklılık saptanamamıştır ($p > 0.05$) (Tablo 3-4). Ailelerin %60' ı şu an başka çocuk istememelerine rağmen; bu aileler arasında aile planlaması yöntemi kullanma oranı %30'dur (31 kişi).

Kullanılan yöntemlerden %54.7' si etkin yöntemlerdir ve etkin yöntemler arasında ilk sırayı RİA (%26) almaktadır. 15-49 yaş evli ve şu an çocuk istemeyen kadınlar arasında gebeliği önleyici yöntem kullanımı köylere göre farklılık göstermektedir. Atalarda yöntem kullanımı (%10.8) diğer köylere göre anlamlı düzeyde düşüktür ($p < 0.01$) (Tablo 3). Yine Atalar ve Yamaçoba köylerinde kullanılan yöntemler arasında ilk sırayı RİA alırken (%37.5-%39.3), Işıklı köyünde ilk sırayı geri çekme almaktadır (%56.8).

Ailelerin %2.6' sı ilk kullandıkları aile planlaması yöntemine ilk çocuktan önce başlamışlardır. %11.2' si birinci çocuktan sonra, %14.7' si ikinci çocuktan sonra, %16.9' u üçüncü çocuktan sonra, %55.2' si ise 4 ve üzeri çocuktan sonra ilk kez yöntem kullanmaya başlamışlardır.

Tablo 1. Köylere ait bazı özellikler (Araştırma öncesi sağlık müdürlüğünden elde edilen veriler).

	Atalar	Işıklı	Yamaçoba
Nüfus	1479	1946	1247
Hane Sayısı	250	325	210
İl Merkezine Mesafesi(km)	50	30	40
15-49 Yaş Nüfus	692	882	592
Köyde bulunan sağlık kuruluşu	Sağlık evi	Sağlık evi	Sağlık evi
Köyde bulunan görevli sağlık personeli	Ebe	Ebe	Ebe
Personelin Aile Planlaması Kurs Durumu	Kurs görmemiş	Kurs görmemiş	Kurs görmemiş
Kurs almış personel bulunan en yakın sağlık kuruluşuna mesafesi (km)	14	5	8
Coğrafi konumu	Acaroba Sağlık Ocağı bölgesinde	Acaroba Sağlık Ocağı bölgesinde	Acaroba Sağlık Ocağı bölgesinde

Tablo 2. Köylere ait bazı özellikler.

		Atalar	Işıklı	Yamaçoba	TOPLAM
Araştırmaya alınan hane sayısı	Sayı	136	141	110	387
	%	35.1	36.4	28.4	100.0
Sosyal Güvencesi Olan Aileler *	Sayı	17	22	14	53
	%	13.1	16.9	13.2	14.5
Çekirdek aile oranı	Sayı	60	61	33	154
	%	46.8	46.9	31.1	42.3
Eşler arası akrabalık	Sayı	50	62	40	152
	%	37.6	48.1	38.5	41.5
Ortalama hane halkı sayısı *		7.7 ±3.3	7.5 ±2.8	9.4 ±3.6	8.1 ±3.3

* p<0.05

Gebeliği önleyici yöntem kullananlara sorulduğunda erkeklerin %64.6'sı , kadınların %54.1'i "gebeliği önleyici yöntem kullanmaya eşler beraber karar vermelidir" dedikleri halde şu an yöntem kullananların %50.7'si bu yöntemi kullanmaya birlikte karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Sağlık personeli yöntemleri önerenler arasında ilk sırayı almaktadır (%43.2). Sağlık ocakları ve sağlık evleri %43.6 ile yöntemin en sık temin edildiği yerlerdir. Yöntemler için ücret ödeyenlerin oranı ise %35.1'dir.

Ailede gebeliği önleyici yöntem kullanmaya karar veren kişi, yöntemi öneren kişi, yöntemin temin edildiği yer ve yöntem için ücret ödeme açısından köyler arasında fark bulunmamıştır (p>0.05).

Şu an yöntem kullananların %29.2'si daha önce farklı bir yöntem kullandıklarını söylemişlerdir (21 kişi). Buna göre en çok değiştirilen aile planlaması yöntemi RİA (%39.1), en fazla değiştirme nedeni ise yöntemin kişiye rahatsızlık vermesidir (%59.1).

Gebeliği önleyici yöntem kullanmama nedenleri sorulduğunda Atalar köyünde hem kadın hemde erkekler arasında "nasıl korunacağını bilmiyorum" yanıtı (%23, %21) ilk sırayı alırken, Işıklı köyünde ise ilk sırayı her iki cinste de "günah olduğundan " yanıtı (%12.4 , %27.5) almıştır.

Son gebelikler incelendiğinde bu gebeliklerin %34.9' u (118 kişi) her iki eş istemediği halde meydana gelmiş gebeliklerdir. İstenmeyen gebeliklerin oranı %26 ile Atalar' da diğer köylere göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (p<0.05) (Tablo 3).

Her iki eş tarafından istenmediği halde oluşan son gebeliklerin % 94.1'i canlı doğumla sonuçlan-

mıştır. Köylere göre dağılımda farklılık saptanmamıştır (p>0.05).

Kadın ve erkeklerin yaklaşık %85'i iki gebelik arası geçmesi gereken sürenin iki yıl ve daha fazla olması gerektiğini söylemelerine karşın; doğru yanıt veren kadınlar arasında son iki gebeliği arasında iki yıldan az süre bulunanların oranı %36.5' dir. Işıklı köyünde hem kadınlarda hemde erkeklerde bu soruya doğru yanıt verenler yüksek bulunmuştur (Tablo 3-4).

Kadınların %50' si, erkeklerin %80'i "bir kadının kaç yaşından önce gebe kalması sakıncalı olur" sorusuna doğru yanıt vermişlerdir. Buna karşın bu soruya doğru yanıt veren kadınların % 25.8'i ilk gebeliğinde 18 yaşın altındadır . Erkeklerde Atalar, kadınlarda ise Yamaçoba köyünde bu soruya yanlış yanıt verenlerin oranı yüksektir (Tablo 3-4).

Kadınların %19'u, erkeklerin ise %31'i "kaç yaşından sonra gebe kalması sakıncalıdır" sorusuna doğru yanıt vermişlerdir. Bu soruya doğru yanıt verenler Işıklı' da erkeklerde , Atalar' da kadınlarda yüksektir (Tablo 3-4).

Tüm köylerde toplam 34 kadın (%12.7) geçmiş gebeliklerinde en az bir kez istemli düşük yaptıklarını belirtmişlerdir. Kürtaj oranı Atalar' da % 6.3, Işıklı' da % 12.2, Yamaçoba' da ise %17 olarak saptanmıştır (p>0.05) (Tablo 3).

TARTIŞMA

Araştırmaya alınan 3 köyde ideal çocuk sayısı 3.6 iken şu an sahip oldukları yaşayan çocuk sayısı 4.1 olarak bulunmuştur. Başka çocuk istemeyenlerin ortalama çocuk sayısı incelendiğinde bu rakam 5.7' e çıkmaktadır. Bu rakamlar bize araştırma bölgesinde aile planlaması ve dolayısıyla kadın ve çocuk sağlığı açısından önemli problemler olduğu-

Tablo 3. Anket uygulanan kadınların bazı özellikleri.

		Atalar	Işıklı	Yamaçoba	TOPLAM
İlkokul ve üzeri eğitilmişlerin oranı **	Sayı	16	25	34	75
	%	12.0	19.3	32.3	20.4
Başka çocuk istemeyenlerin oranı	Sayı	61	77	54	192
	%	46.2	59.6	51.4	52.4
Ailenin çocuk sayısına eşler beraber karar vermeli diyenler	Sayı	66	89	65	220
	%	50.0	68.9	61.9	60.1
Çocuk sayısını eşyle konuşanlar	Sayı	36	48	47	131
	%	27.2	37.2	44.7	35.8
İki gebelik arası geçmesi gereken süre 2 yıl ve üzeri olmalı diyenler	Sayı	108	116	86	310
	%	81.8	89.9	81.9	84.6
"Kaç yaşın altında gebe kalınmamalıdır" sorusuna yanlış yanıt verenler *	Sayı	37	40	41	118
	%	28.0	31.0	39.0	32.2
35 yaşından sonra gebe kalınmamalıdır diyenler *	Sayı	28	26	18	72
	%	21.2	20.1	17.1	19.6
Herhangi bir gebeliği önleyici yöntem bilmeyenlerin oranı	Sayı	74	38	23	135
	%	56.0	29.4	21.9	36.8
Gebeliği önleyici yöntem kullanmaya beraber karar verilmelidir diyenler	Sayı	31	53	40	124
	%	53.4	58.9	49.4	54.1
Kullanılan gebeliği önleyici yöntemle beraber karar verenlerin oranı	Sayı	5	17	15	37
	%	62.5	45.9	53.6	50.7
İstenmeyen gebeliklerin oranı *	Sayı	32	46	40	118
	%	26.0	38.7	41.7	34.9
Gebeliği önleyici yöntem kullananlar **	Sayı	8	37	28	73
	%	10.8	40.6	42.4	31.6
Etkin yöntem kullanma oranı	Sayı	6	16	18	40
	%	75.0	43.2	64.2	54.3
İstemli düşük yapmış kadınlar	Sayı	7	14	13	34
	%	6.3	12.2	17.0	12.7
İdeal çocuk sayısı		3.7 ±1.1	3.5 ±1.4	3.6 ±1.1	3.6 ±1.2
Sahip olunan çocuk sayısı		4.0 ±3.1	4.2 ±3.0	3.9 ±3.3	4.1 ±3.2
Canlı doğum sayısı		4.6 ±3.0	4.8 ±2.8	4.9 ±3.6	4.8 ±3.1
Düşük Doğum Sayısı		0.3 ±0.9	0.3 ±0.7	0.3 ±0.7	0.3 ±0.8
Ölü Doğum Sayısı		0.2 ±0.5	0.2 ±0.5	0.2 ±0.6	0.2 ±0.5
Toplam gebelik sayısı		4.9 ±3.5	5.1 ±3.3	5.3 ±4.0	5.1 ±3.6
İlk Evlilik Yaşı *		18.5±3.0	17.8±3.0	17.4±2.9	17.9±3.0
İlk Gebelik Yaşı		19.4±2.9	19.3±3.1	18.5±3.2	19.1±3.1

* p<0.05 ** p<0.01

nu göstermektedir. 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) (1) kırsal bölge verileri ile karşılaştırıldığında ideal çocuk sayısı (2.5) olup verilerimize göre daha düşüktür. Yaşayan çocuk sayısı TNSA verilerine (4.1) uygunluk göstermektedir.

Ailelerin yaklaşık %60' ı şu an başka çocuk istememelerine rağmen, bu ailelerde gebeliği önleyici yöntem kullanma oranının %30' larda olması ve

kullanılan yöntemlerin ancak yarısının etkin yöntemler olması, bu köylerde en az bir sağlık personeli olduğu dikkate alındığında aile planlaması konusunda hizmet sunumu ve danışmanlık hizmetlerinde bazı eksikliklerin olduğunu düşündürmektedir. TNSA' da başka çocuk istemeyenlerin oranı yaklaşık %70 olup, gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı %56.1 etkin yöntemlerin oranı ise %26.8 dir. Gerek başka çocuk istememe gerekse

Tablo.4 Anket uygulanan erkeklerin bazı özellikleri

		Atalar	Işıklı	Yamaçoba	TOPLAM
İlkokul ve üzeri eğitimlilerin oranı	Sayı	109	109	91	309
	%	84.4	85.1	85.8	85.6
Başka çocuk istemeyenlerin oranı	Sayı	43	40	34	117
	%	51.1	53.3	43.5	49.3
Ailenin çocuk sayısına eşler beraber karar vermeli diyenler	Sayı	47	59	49	155
	%	55.9	78.6	62.8	65.4
Çocuk sayısını eşiyle konuşanlar	Sayı	33	29	27	89
	%	39.2	38.6	34.6	37.5
İki gebelik arası geçmesi gereken süre 2 yıl ve üzeri olmalı diyenler	Sayı	66	72	68	206
	%	78.5	96.0	87.1	86.9
"Kaç yaşın altında gebe kalınmamalıdır" sorusuna yanlış yanıt verenler *	Sayı	16	8	7	31
	%	19.0	10.6	8.9	13.0
"35 yaşından sonra gebe kalınmamalıdır" diyenler *	Sayı	23	28	24	75
	%	27.3	37.3	30.7	31.6
Herhangi bir gebeliği önleyici yöntem bilmeyenlerin oranı	Sayı	43	21	29	93
	%	51.1	28.0	38.1	39.5
Gebeliği önleyici yöntem kullanmaya beraber karar verilmelidir diyenler	Sayı	22	40	31	93
	%	53.6	72.7	64.5	64.6
İdeal çocuk sayısı		4.0±1.9	3.2±1.5	3.4±1.5	3.6±1.7

* p<0.05

yöntem kullanma TNSA verilerine göre daha düşüktür.

Kullanılan gebeliği önleyici yöntemi önerenler ve yöntemin temin edildiği yer açısından değerlendirildiğinde sağlık personeli ve sağlık ocaklarının yaklaşık %43 oranında olması ve kullanılan yöntemlerin yaklaşık %35' ine ücret ödenmiş olması bu konuda daha fazla gayret gösterilmesi gerektiğinin göstergesidir. Ancak TNSA' da kırsal bölgelerde %35 olarak belirlenen sağlık ocaklarından temine göre daha yüksektir. Yine bölgemizde yöntem kullananların yaklaşık üçte birinin daha önceki kullandıkları aile planlaması yöntemini değiştirmiş olmaları kaliteli danışmanlık hizmetlerine gereksinim olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya alınan her üç köyde de ailelerin %34.9' u son gebeliğine her iki eş de istemediği halde gebe kalmışlardır ve istenmeyen bu son gebeliklerin %94.1' i canlı doğum ile sonuçlanmıştır. Yüksek oranda istenmeyen gebeliklerin ve bu gebeliklerde yüksek canlı doğum oranları dikkati

çekmektedir, TNSA' da istenmeyen gebelik oranı %32 olup verilerimizle uyumludur.

Kadınların eğitim düzeyinin daha yüksek bulunduğu Yamaçoba köyünde istenmeyen son gebelikler ve kürtaj oranında diğer iki köyden daha yüksek bulunmuştur. Aynı köyde gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı yüksek , ortalama çocuk sayısı ise diğer köylere göre düşüktür. Bu da kadınların eğitim düzeyinin önemini göstermektedir.

Genel olarak verilerimiz 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) sonuçlarıyla (güney bölgesi ve kırsal) karşılaştırıldığında; çalışmamızda hanede yaşayan ortalama kişi sayısı ve ideal çocuk sayısı daha yüksek olarak bulunmuş olup, diğer veriler TNSA' ya uygunluk göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, DHS. Ankara,1993.